Studium krajobrazu kulturowego wsi Tarczyn (gm. Wleń). Koncepcja ochrony krajobrazu Tarczyna w ramach parku kulturowego.

Autorzy
dr inż. arch. Artur Kwaśniewski
dr inż. arch. kraj. Łukasz Dworniczak

Opracowanie aktualizowane w dniu: 10.12.2017 r.

Wrocław 2017

Informacje o autorach:

dr inż. arch. Artur Kwaśniewski

Pracownik naukowo-dydaktyczny w Zakładzie Kształtowania Środowiska na Wydziale Architektury Politechniki Wrocławskiej (od 1997 r.), zajmuje się naukowo:
- historią architektury, w szczególności architektury rezydencjonalnej na Śląsku,
- historią sztuki ogrodowej,
- historią przemian krajobrazu kulturowego i zasadami adaptacji historycznych struktur krajobrazowych.

W ramach badań naukowych i badań konserwatorskich
- przeprowadza kwerendy archiwalne i bibliograficzne,
- prowadzi badania architektoniczne na potrzeby konserwacji i adaptacji zabytków,
- sporządza:
    * studia i analizy krajobrazu kulturowego,
    * programy użytkowania zabytków,
    * opinie o oddziaływaniu na środowisko (w aspekcie kulturowym),
    * analizy wartości zabytkowych budowli wraz z wnioskami konserwatorskimi.

Autor kilkudziesięciu artykułów naukowych i prac studialnych. Od 1999 roku kierownik dwuletnich Studiów Podyplomowych Architektura Krajobrazu na Politechnice Wrocławskiej.

Więcej informacji: www.krajobraz.wroc.pl/pracownicy/artur-kwasniewski
Kontakt: 695 478 692, artur.kwasniewski@pwr.edu.pl

dr inż. arch. krajobrazu Łukasz Dworniczak

Pracownik naukowo-dydaktyczny w Zakładzie Kształtowania Środowiska na Wydziale Architektury Politechniki Wrocławskiej (od 2014 r.), projektant terenów zieleni. Realizuje opracowania badawcze i studialno-projektowe z zakresu ochrony i gospodarowania krajobrazem oraz identyfikacji charakteru krajobrazu. W wolnym czasie podróżnik, webmaster i aktywista społeczny.

Więcej informacji: www.dworniczak.com
www.krajobraz.wroc.pl/pracownicy/lukasz-dworniczak
Kontakt: 500 013 574, lukasz.dworniczak@gmail.com

Współpraca:

mgr inż. arch. kraj. Maja Przyjazna,
inż. Wioleta Dunkel

Zamawiający: OP ENHEIM Haus Gemeinnützige SE / Spółka Europejska Pożytku Publicznego, Plac Solny 4, 50-060 Wrocław

Prosimy, aby przy cytowaniu niniejszego opracowania stosować następujący zapis:
Artur Kwaśniewski, Łukasz Dworniczak, *Studium krajobrazu kulturowego wsi Tarczyn (gm. Wleń). Koncepcja ochrony krajobrazu Tarczyna w ramach parku kulturowego*. Wrocław 2017,

Wykorzystanie i rozpowszechnianie fotografii, grafik i tabel zamieszczonych w opracowaniu wymaga zgody instytucji bądź osób prywatnych (uwidocznionych w podpisach pod ilustracjami) będących posiadaczami praw autorskich lub majątkowych tych treści.
Autor fotografii na okładce: Artur Kwaśniewski.

Karta opracowania

Miejscowość: **Tarczyn**	Gmina: **Wleń**	Powiat: **lwówecki**	Województwo: **Dolnośląskie (d. wrocławskie)**
Obiekt: **krajobraz kulturowy wsi Tarczyn (w granicach sołectwa)**			
Adres: **Tarczyn**		Nr katastralny parceli / parcel: **(cały obszar sołectwa)**	
Funkcja zabytku, chronologia / forma ochrony / zakres ochrony: **obszar wsi w granicach katastralnych (obejmujący tereny zabudowy mieszkaniowej i zagrodowej oraz areał gruntów rolnych i leśnych) / rozplanowanie z 1. połowy XIII w. (?) / strefa ochrony konserwatorskiej ustanowiona w MPZP – dla terenu zabudowy wsi**			
Współrzędne geograficzne (EPSG 2180):			
N: ok. 51º 00' 23" - 51º 01' 25"		**E: ok. 15º 41' 11" - 15º 44' 16"**	
Tytuł opracowania badawczego: ***Studia i analizy krajobrazu kulturowego wsi Tarczyn (gm. Wleń) na potrzeby utworzenia parku kulturowego***			
Autorzy opracowania; instytucja: **dr inż. arch. Artur Kwaśniewski,** **dr inż arch.kraj. Łukasz Dworniczak**			
Współpraca: **mgr inż. arch. kraj. Maja Przyjazna**, **inż. Wioleta Dunkel**			
Rodzaj badań, data prowadzenia badań: **- studia i analizy zasobów krajobrazu, czerwiec-sierpień 2017** **- badania terenowe, kwiecień-lipiec 2017 (uzupełnienia: wrzesień 2017)**		Miejsce i data sporządzenia opracowania: **Wrocław, lipiec-sierpień 2017 (uzupełnienia: wrzesień 2017)**	
Zamawiający: **OP ENHEIM Haus Gemeinnützige SE / Spółka Europejska Pożytku Publicznego, Plac Solny 4, 50-060 Wrocław**			
Opis opracowania: ilość woluminów, stron, ilustracji, plansz			
1. vol.	str. 454	ryc. 253	plansze 13
Miejsce archiwizacji raportu: **archiwum Dolnośląskiego Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków, Oddział Terenowy w Jeleniej Górze, ul. 1. Maja 23, 58-500 Jelenia Góra**			Sygnatura: . . . . .
Charakterystyka opracowania: **Opracowanie (sporządzone w oparciu o autorski standard badań historyczno-krajobrazowych) zawiera wyniki badań prowadzonych dla obszaru sołectwa Tarczyn (gm. Wleń) w celu rozpoznania uwarunkowań i zasobów środowiskowych na potrzeby utworzenia parku kulturowego oraz przyszłych działań zabezpieczających, kształtujących i promujących walory krajobrazu kulturowego wsi. We wstępie przedstawiono metodologiczne podstawy opracowania. Studiami i analizami zostały objęte wybrane aspektu układu funkcjonalno-przestrzennego i środowiska przyrodniczego oraz ogół zagadnień dotyczących środowiska kulturowego i układu kompozycyjno-krajobrazowego. Projektowa część opracowania zawiera m.in. warianty przebiegu granic planowanego parku kulturowego oraz proponowane cele i zasady ochrony krajobrazu kulturowego Tarczyna.**			

Spis treści

Karta opracowania **3**

Spis treści **4**

Spis rysunków **6**

1. Wstęp **7**
1.1. Tarczyn jako przyszły park kulturowy 7
1.2. Metoda, cele i zakres opracowania 14
1.2.1. Uwagi o metodykach badania krajobrazu kulturowego 14
1.2.2. Zakres i metoda opracowania w świetle eksperckiej instrukcji z 2005 roku. 14
1.2.3. Zakres i metoda studium krajobrazu kulturowego w świetle instrukcji z 2011 roku 19
1.2.4. Zakres i metoda studium krajobrazu kulturowego w świetle instrukcji z 1998 roku 21
1.2.5. Autorskie założenia i standardy metodologiczne 24
1.2.6. Autorska metodyka wyznaczania jednostek krajobrazowych 34
1.2.7. Cele opracowania pt. *Studium krajobrazu kulturowego wsi Tarczyn* (…) 40
1.2.8. Przedmiot, zakres, metoda opracowania 41
1.2.9. Struktura opracowania 45
1.3. Terminologia przyjęta w opracowaniu 47
1.3.1. Przyjęte terminologia i numeracja parcel budowlanych na terenie Tarczyna 47
1.3.2. Stosowana terminologia branżowa i pojęcia wymagające zdefiniowania zakresu znaczeniowego 52
1.4. Potencjalne cele strategiczne utworzenia parku kulturowego w Tarczynie 54

2. Studia nt. zasobów i uwarunkowań środowiskowych wsi Tarczyn **55**
2.1. Układ funkcjonalno-przestrzenny 55
2.1.1. Wybrane przekazy źródłowe nt. układu funkcjonalno-przestrzennego 56
2.1.2. Zapisy nt. wsi Tarczyn w wybranych aktach prawa miejscowego i dokumentach planistycznych gminy Wleń 76
2.1.3. Wybrane opracowania 153
2.1.4. Wybrane uwarunkowania związane z przekształceniami funkcjonalno-przestrzennymi wsi 158
2.1.5. Wybrane zasoby układu funkcjonalno-przestrzennego wsi 161
2.2. Środowisko kulturowe 185
2.2.1. Źródła dotyczące obowiązujących form ochrony środowiska kulturowego 185
2.2.2. Uwarunkowania środowiska kulturowego 186
2.2.3. Zasoby środowiska kulturowego 187
2.3. Środowisko przyrodnicze 199
2.3.1. Wybrane przekazy źródłowe i opracowania nt. środowiska przyrodniczego 199
2.3.2. Wybrane uwarunkowania środowiska przyrodniczego 211
2.3.3. Wybrane zasoby środowiska przyrodniczego 212
2.4. Układ kompozycyjno-krajobrazowy 240
2.4.1. Wybrane przekazy źródłowe oraz opracowania dotyczące układu kompozycyjnego i ekspozycji krajobrazowej wsi Tarczyn 240
2.4.2. Główne uwarunkowania układu kompozycyjno-krajobrazowego Tarczyna 246
2.4.3. Zasoby układu kompozycyjno-krajobrazowego 248

2.5. Podział na jednostki krajobrazowe 345
2.6. Walory środowiskowe Tarczyna w opinii mieszkańców 349
2.7. Analiza SWOT dla obecnego stanu Tarczyna 350

3. Analizy wybranych uwarunkowań i zasobów środowiskowych wsi Tarczyn na potrzeby utworzenia parku kulturowego oraz ochrony krajobrazu kulturowego 351
3.1. Analiza uwarunkowań i zasobów układu funkcjonalno-przestrzennego 351
3.2. Analiza uwarunkowań i zasobów środowiska kulturowego 369
3.3. Analiza uwarunkowań i zasobów środowiska przyrodniczego 414
3.4. Analiza uwarunkowań i zasobów układu kompozycyjno-krajobrazowego 424
3.5. Wnioski końcowe z analizy wybranych uwarunkowań i zasobów środowiska 444
3.5.1. Identyfikacja głównych uwarunkowań krajobrazu kulturowego Tarczyna 444
3.5.2. Identyfikacja tożsamości krajobrazu Tarczyna: wyznaczników i wyróżników krajobrazu oraz lokalnych tradycji determinujących krajobraz kulturowy 445
3.5.3. Wartość krajobrazu Tarczyna w świetle kryteriów audytu krajobrazowego. 448
3.5.4. Identyfikacja głównych zagrożeń krajobrazu kulturowego Tarczyna 450
3.5.5. Wnioski dotyczące form i zakresu ochrony krajobrazu kulturowego 450
3.5.6. Propozycje wstępnych działań na rzecz ochrony, kształtowania i promocji krajobrazu kulturowego Tarczyna 451
3.6. Waloryzacja jednostek krajobrazowych na potrzeby delimitacji parku kulturowego 451

4. Propozycje ustaleń dla planowanego parku kulturowego w Tarczynie 456
4.1. Propozycje nazwy 456
4.2. Warianty delimitacji Parku Kulturowego 456
4.3. Sposoby ochrony krajobrazu kulturowego Tarczyna 457
4.4. Uzasadnienie idei utworzenia parku kulturowego na obszarze Tarczyna 459
4.5. Analiza SWOT na przypadek utworzenia parku kulturowego 462

5. Źródła i spisy 465
5.1. Wykaz źródeł i opracowań 465
5.1.1. Przekazy i opracowania kartograficzne i kartograficzno-geodezyjne 465
5.1.2. Akty prawa miejscowego i opracowania z nimi związane 467
5.1.3. Wybrane źródła, publikacje i opracowania niepublikowane dotyczące środowiska kulturowego i przyrodniczego Tarczyna oraz ich ochrony 470
5.1.4. Wybrane strony internetowe i opracowania dostępne tylko w Internecie dotyczące Tarczyna 471
5.1.5. Wybrane materiały źródłowe i opracowania dotyczące metodyki badań krajobrazu kulturowego oraz formalno-prawnych uwarunkowań ochrony dziedzictwa kulturowego . 471
5.2. Spis ilustracji 475
5.3. Spis tabel 484

6. Załączniki 485
6.1. Załącznik 1. Wykaz obiektów kulturowych znajdujących się na obszarze planowanego Parku Kulturowego postulowanych do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków 485

Spis rysunków

Rysunek 1a. Użytkowanie terenu oraz klasyfikacja gruntów sołectwa Tarczyn wg danych katastralnych, skala 1:10 000

Rysunek 1b. Użytkowanie terenu oraz klasyfikacja gruntów sołectwa Tarczyn – stan aktualny, skala 1:10 000

Rysunek 2. Struktura władania na obszarze sołectwa Tarczyn, skala 1:10 000

Rysunek 3. Inwentaryzacja zasobów układu funkcjonalno-przestrzennego sołectwa Tarczyn, skala 1:10 000

Rysunek 4a. Inwentaryzacja zasobów środowiska kulturowego sołectwa Tarczyn – na obszarze całej wsi, skala 1:10 000

Rysunek 4b. Inwentaryzacja zasobów środowiska kulturowego sołectwa Tarczyn – na obszarze zabudowy wsi, skala 1:2000

Rysunek 5a. Jednostki ukształtowania terenu na obszarze sołectwa Tarczyn, skala 1:10 000

Rysunek 5b. Inwentaryzacja zasobów środowiska przyrodniczego sołectwa Tarczyn, skala 1:10 000

Rysunek 6. Inwentaryzacja zasobów układu kompozycyjno-krajobrazowego sołectwa Tarczyn, skala 1:10 000

Rysunek 7a. Jednostki historyczne na obszarze sołectwa Tarczyn, skala 1:10 000

Rysunek 7b. Jednostki krajobrazowe – zestawienie jednostek ukształtowania terenu, jednostek historycznych i współczesnych podziałów użytkowych jako jednostek funkcjonalnych, skala 1:10 000

Rysunek 8. Granice jednostek krajobrazowych oraz ich waloryzacja, skala 1:10 000

Rysunek 9. Proponowany zasięg planowanego Parku Kulturowego Masyw Tarczynki – 3 warianty, skala 1:10 000

Podstawowe skróty użyte w opracowaniu:

PK – park kulturowy

RZ – rejestr zabytków

GEZ – gminna ewidencja zabytków

MPZP - Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego

Plan Ochrony - Plan ochrony Parku Kulturowego „…”

SUiKZP - Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Wleń

Studium krajobrazu kulturowego - *Studium krajobrazu kulturowego wsi Tarczyn (gm. Wleń)* (zob. rozdz. 5.1.: **Kwaśniewski 2017b**)

1. Wstęp

1.1. Tarczyn jako przyszły park kulturowy

> *Jest takie miejsce niedaleko Wlenia zwane przez miejscowym Tarczkiem. Można tam dojechać, skręcając przed pałacem i dalej krętą drogą ostro pod górę. W Tarczynie, bo tak brzmi oficjalna nazwa tej wsi, czas zatrzymał się w miejscu. Prawie wszystkie zabudowania liczą sobie ponad 100 i więcej lat. Część z nich została już wyremontowana. A może by tak, w tym miejscu utworzyć park kulturowy wsi sudeckiej w ramach już funkcjonującego Parku Krajobrazowego Doliny Bobru? Marzenie.*
> Wpis na blogu z 22 maja 2015 r., http://jacsie.pl/panorama-karkonoszy-2/

Wieś Tarczyn – położoną na zachodnim skraju jednego z grzbietów Gór Kaczawskich, w bliskości doliny rzeki Bóbr, około 4 km na wschód od miasteczka Wleń, stanowiącego siedzibę gminy – można uznać za swoisty ewenement na tle osad wiejskich bliższej i dalszej okolicy. O jej wyjątkowości stanowi przede wszystkim:
- lokalizacja na wierzchowinie grzbietu górskiego,
- otoczenie ze wszystkich stron lasami bądź zagajnikami,
- położenie „na końcu świata" – przy ślepo kończącej się drodze dojazdowej,
- opinia (spotykana w mediach internetowych), iż Tarczyn jest najmniejszą wioską w gminie Wleń.

Dzięki położeniu na grzbiecie Gór Kaczawskich Tarczyn jest ceniony jako punkt widokowy na szlaku turystycznym z Wlenia przez Okole do Świerzawy: z okolicznych pól, a zwłaszcza ze zboczy wzgórza Tarczynka, roztaczają się rozległe widoki na Góry Kaczawskie, Karkonosze i Góry Izerskie oraz w stronę przedgórza Sudetów i jego ikonicznych dominant – Ostrzycy i Grodźca. Miłośnicy przyrody mogą o Tarczynie usłyszeć lub przeczytać w związku z położeniem wsi – ściślej mówiąc: jej zachodniej połowy – w obrębie Parku Krajobrazowego Doliny Bobru; także za sprawą przyrodniczej wartości łąk porastających zbocza Tarczynki[1]. Jednak jako miejsce o wartości historycznej Tarczyn nie budzi zainteresowania – uchodzi za wioskę, która nie ma zabytków, ani jakichkolwiek atrakcji turystycznych związanych z dziejami regionu. Regionalne publikacje wspominają co najwyżej o „karczmie sądowej" funkcjonującej niegdyś we wsi oraz o dawnym „Placu Laudona" na szczycie Tarczynki, którego nazwa upamiętnia wydarzenia z czasu wojen śląskich w połowie XVIII wieku[2]. Co więcej: w świetle krajoznawczej i naukowej literatury Tarczyn jawi się jako wieś wprawdzie dość stara, wzmiankowana po raz pierwszy w 1390 roku, bez własnej historii, bo jej dzieje – widziane przez pryzmat historii feudalnych majątków ziemskich – były przez wieki związane z dziejami posiadłości szlacheckiej w Gościradzu (stanowiącym dziś część Wlenia).

Przeprowadzone w ostatnich miesiącach studia nad historią Tarczyna oraz analizy jej historycznego rozplanowania i kontekstu osadniczego gruntownie zrewidowały dotychczasowy stan wiedzy i zburzyły ów mało zajmujący obraz potencjału kulturowego wsi[3].

Ustalenia z badań – kwerend archiwalnych i bibliotecznych oraz prac terenowych – pozwalają dostrzec w lokalizacji Tarczyna relikt zagospodarowania z czasu funkcjonowania kasztelanii wleńskiej w XII i 1. połowie XIII wieku, zaś czytelny do dziś kształt przestrzenny wsi

[1] Np. **Krajewski, Krajewska 2014**, s. 33, 69.

[2] Zob. **SGTS 6**, s. 328-329

[3] **Kwaśniewski 2017**.

łączyć z procesem kolonizacji Śląska na prawie zachodnim i datować na połowę XIII stulecia lub nawet wcześniej. Ustalenia dotyczące wielowiekowej historii wsi – jej hipotetycznych wczesnośredniowiecznych początków, późnośredniowiecznej lokacji i nowożytnych przekształceń – pozwoliły zinterpretować takie cechy rozplanowania Tarczyna jak dawne podziały parcelacyjne w obrębie terenu zabudowy i w terenu agrarnego, typy gospodarstw i układ ich zabudowy. Badania nie tylko wykazały, że Tarczyn ma swoją własną złożoną historię, ale doprowadziły też do wniosku, że wieś jest cennym, niedostrzeganym dotychczas źródłem historycznym, za sprawą którego dzieje dawnej kasztelanii wleńskiej należałoby przebadań i napisać na nowo.

Konkluzje z badań odnoszą się również do teraźniejszości Tarczyna. Ustalenia badawcze wykazały, że wioska jest **wyjątkowo cennym obiektem historycznym, a jej krajobraz kulturowy zasługuje na ochronę prawną w zakresie znacznie szerszym niż obecnie** – dziś na terenie Tarczyna obowiązuje strefa ochrony konserwatorskiej ustanowiona w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, która obejmuje tylko obszar zabudowy wsi nie chroniąc całego agrarnego i leśnego otoczenia.

Biorąc pod uwagę ogół walorów krajobrazu kulturowego Tarczyna:
- hipotetyczną (choć bardzo prawdopodobną) wczesnośredniowieczną metrykę wsi, a co za tym idzie – jej reliktowy charakter na tle sieci osadniczej na obszarze Sudetów,
- nieznaczny stopień przekształceń historycznego rozplanowania obszaru zabudowy oraz areału pól (w tym: układu miedz i dróg śródpolnych);
- historyczny charakter obecnej zabudowy wsi, który współtworzą stare zabudowania, tradycyjne formy ogrodzeń, lokalne materiały budowlane – w nieznacznym stopniu naruszony przez budowle współczesne bądź współczesne przekształcenia budowli dawnych,
- w znacznej mierze zachowany autentyzm materii zabytkowej – czytelny w zarówno w podziałach parcelacyjnych, jak też w architekturze budowli,

należy stanowczo orzec, że **w pełni zasadne jest objęcie obszaru wsi kompleksową ochroną, obejmującą cały historyczny areał wsi i wszystkie historyczne komponenty zagospodarowania.**

W przypadku wiejskich krajobrazów kulturowych ocenianych jako wartościowe w skali lokalnej lub regionalnej (tj. w skali gminy, powiatu, województwa) mogłyby być rozważane dwie przewidziane w polskim prawodawstwie (w *Ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* z 2003 roku) **formy ochrony:**
- ***ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego*** (Art. 7, ust. 4), dokonywane przez radę gminy po *uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu* (Art. 20.1);
- ***utworzenie parku kulturowego*** (Art. 7, ust. 3) dokonywane przez Radę gminy, *po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały* (Art. 16.1)

Instrukcja nt. problematyki ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków w aktach prawa miejscowego sporządzona w Narodowym Instytucie Dziedzictwa w 2011 roku przewiduje cztery typy stref ochrony zabytkowych układów przestrzennych wsi[4]. Owe proponowane strefy to:
- *strefa ochrony konserwatorskiej historycznego układu ruralistycznego* – która ma na celu *zachowanie i utrzymanie oraz uczytelnienie oryginalnych historycznych struktur przestrzennych*, ale w praktyce ogranicza się do obszaru zabudowy wiejskiej (w przypadku Tarczyna strefa taka została wyznaczona w nowej edycji Studium w nawiązaniu do strefy ochrony konserwatorskiej „B" ustanowionej w MPZP[5]) i nie chroni obszaru agrarnego;

[4] **Welc-Jędrzejewska i in. 2011**, s. 18, 25-26

[5] **SUiKZP.Wleń.proj.2017**; **MPZP 2007**.

- strefa ochrony konserwatorskiej ekspozycji lub/oraz otoczenia zabytku *- wyznaczana w celu zachowania (przywrócenia) historycznej panoramy lub ekspozycji zabytku (obiektu, obszaru) i odpowiedniego zagospodarowania otoczenia i sąsiedztwa zabytku* (przypadku Tarczyna brak podstaw prawnych dla takiego rozwiązania, ponieważ brak tu obiektów uznanych za zabytek w sensie prawnym; z formalno-prawnego punktu widzenia konieczne byłoby uprzednie wpisanie zabytkowego układu wsi do rejestru zabytków);
- strefa ochrony konserwatorskiej krajobrazu kulturowego – mająca na celu *zapewnienie ochrony wszystkich komponentów krajobrazu kulturowego (naturalnych i antropogenicznych)*, a więc potencjalnie wystarczająca do ochrony całego historycznego areału wsi – nie chroniąca jednak tych aspektów krajobrazu, które nie podlegają zapisom miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, takich jak tzw. mała architektura, działania reklamowe czy infrastruktura techniczna na elewacjach budynków (w przypadku Tarczyna niezbywalnym elementem krajobrazu kulturowego są ogrodzenia posesji i pól, a więc mała architektura);
- strefa ochrony konserwatorskiej stanowisk(a) archeologicznych(ego) (w przypadku Tarczyna taka forma ochrony jest bezzasadna, bo brak tu zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych).

Dalece szersze możliwości ochrony zapewnia **formuła parku kulturowego**, która w myśl Ustawy z 2003 r. nie tylko reguluje takie kwestie jak
- prowadzenie *działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej* (Art. 17, ust. 1, pkt. 1),
- „składowanie i magazynowanie odpadów" (Art. 17, ust. 1, pkt. 4),
- zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych (Art. 17, ust. 1, pkt. 2),
- umieszczanie *tablic napisów, ogłoszeń reklamowych* (Art. 17, ust. 1, pkt. 3),
- „zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury" (Art. 17, ust. 1, pkt. 3a),
lecz również wymusza adekwatne do potrzeb ochronnych zmiany zapisów w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego (Art. 16, ust. 6) – a więc także wyznaczanie stref ochrony konserwatorskiej.

Tarczyn spełnia prawie wszystkie kryteria uzasadniające utworzenie parku kulturowego, o których mówi Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabykami z 2003 roku i jej komentatorzy[6]:
- *stanowi* ***przestrzeń historycznie ukształtowaną w wyniku działalności człowieka****, zawierającą wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze (tj. ma charakter krajobrazu kulturowego), dla której ochrony niezbędne jest utworzenie parku kulturowego* (obowiązująca na obszarze Tarczyna strefa ochrony konserwatorskiej ustanowiona w aktach prawa miejscowego tylko częściowo zabezpiecza krajobraz kulturowy wsi),
- ***ma charakter terenu wyróżniającego się krajobrazowo*** (Tarczyn wyróżnia się typem lokalizacji i rozplanowania, stanem zachowania układu przestrzennego i tradycyjnej zabudowy, walorami widokowymi),
- *znajdują się na nim* ***zabytki nieruchome charakterystyczne dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej*** (istniejąca w Tarczynie zabudowa choć nie figuruje w rejestrze zabytków to jest zabytkowa – ma wartość historyczną, naukową, w pewnym stopniu też artystyczną – i jest charakterystyczna dla miejscowej tradycji budowlanej),
- ***zachowanie jego walorów możliwe jest do osiągnięcia wyłącznie w drodze utworzenia***

[6] Zamieszczone niżej cytaty będące rozwinięciem tekstu Ustawy z 2003 roku pochodzą z opracowania: **Raszeja-Ossowska 2012**

parku kulturowego (dla zachowania walorów nie wystarcza np. obowiązujące postanowienie planu miejscowego *czy figurowanie poszczególnych zabytków nieruchomych w rejestrze zabytków)* (istniejące formy ochrony konserwatorskiej nie wystarczają do zachowania krajobrazu kulturowego wsi).

Idea ochrony krajobrazu kulturowego Tarczyna poprzez utworzenie na terenie wsi parku kulturowego – pomyślana przez jednego z blogerów w 2015 r. i uznana za mrzonkę[7] – została podjęta w 2016 roku z inicjatywy mieszkańców i miłośników wsi zrzeszonych w Stowarzyszeniu Dolina Sów (określanym też jako Stowarzyszenie Przyjaciół Tarczyna Dolina Sów), które powołano do życia 10. listopada 2015 roku[8]. Impulsem stały się kontrowersyjne zapisy zawarte w projekcie *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego* [SUiKZP] *miasta i gminy Wleń. Edycja 2015-2016*, dopuszczające przekształcenie znacznej części gruntów rolnych Tarczyna w teren zabudowy mieszkaniowej[9].

- **10 września 2016 r.** Biuro Ekspertyz i Usług Przyrodniczych Roman Rąpała z Jeleniej Góry wydało opinię, której treścią były *walory przyrodnicze obszaru objętego projektem SUiKZP: Tarczyn A, B, D, oraz ocena środowiskowych skutków zmiany sposobu użytkowania na tym obszarze* [10]; w opracowaniu określono negatywny wpływ przyszłej zabudowy na siedliska roślin i zwierząt.
- **12 września 2016 r.** została sporządzona opinia autorstwa wrocławskiego architekta i konserwatora zabytków Józefa Cempy nt. planowanych zmian w SUiKZP, której autor zwrócił uwagę, że *Tarczyn stanowi element żywego skansenu ruralistyki XIX-wiecznej w tym rejonie podgórza* (…) i dlatego *zasadnym i czymś oczywistym byłoby objęcie ochroną krajobrazową całej wsi Tarczyn poprzez odpowiednią regulację przyjętej granicy paku Krajobrazowego Doliny Bobru* (…)[11].
- **15 września 2016 r.** część właścicieli posesji w Tarczynie skierowała do burmistrza Wlenia Artura Zycha *Uwagi do projektu studium i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Wleń*, wnioskując o *nie dokonywanie zmian sposobu użytkowania dla Tarczyna B i D* lub dopuszczenie zabudowy siedliskowej jedynie na działkach o powierzchni co najmniej 1 ha; zarazem wnioskodawcy postulowali *podjęcie przez Radę Gminy uchwały o utworzeniu na terenie Tarczyna Parku kulturowo-krajobrazowego*.[12]
- **16 listopada 2016 r.** podczas spotkania konsultacyjnego w Urzędzie Miasta i Gminy Wleń dotyczącego projektu SUiKZP dr inż. arch. Artur Kwaśniewski z Wydziału Architektury Politechniki Wrocławskiej – zaproszony przez przedstawicieli Stowarzyszenia – przedstawił walory krajobrazu kulturowego Tarczyna, zaapelował o odstąpienie od dalekosiężnych planów poszerzenia obszaru zabudowy wsi, zasugerował możliwość objęcia Tarczyna formułą parku kulturowego i przedstawił argumenty przemawiające za wprowadzeniem tej formy ochrony.
- W **2. połowie listopada 2016 r.** Stowarzyszenie wystosowało pismo do burmistrza Miasta i gminy Wleń, w którym wnioskowano o zmianę zapisów w projekcie SUiKZP i utworzenie na terenie Tarczyna parku kulturowego oraz zawarto plan działań służących ochronie i promocji walorów krajobrazu Tarczyna, które zamierza prowadzić Stowarzyszenie oraz fundacja OP ENHEIM (Viktor Oppenheim Haus Gemeinnützige SE, Spółka Europejska Pożytku Publicznego) w osobie pani prezes

[7] Zob. motto do podrozdziału, pochodzące z artykułu na blogu: **www.jacsie.2015**

[8] **Uchwała.SDS.2015**

[9] **Studium.Wleń.proj.2016**

[10] **Rąpała 2016**

[11] **Cempa 2016**

[12] **Uwagi 2016**; zob. też: **SUiKZP.Wleń.2017-R**, s. 3-5

Violety Wojnowski, właścicielki posesji Tarczyn 13 przeznaczonej na siedzibę letnią fundacji[13]; do pisma zostało dołączone opracowanie pt. *Opinia nt. walorów krajobrazu kulturowego wsi Tarczyn (gm. Wleń, pow. lwówecki) oraz zasadności i możliwości ich ochrony* autorstwa Artura Kwaśniewskiego[14].

- **29 listopada 2016 r.** grupa pracowników naukowych i doktorantów z Katedry Historii Architektury, Sztuki i Techniki Politechniki Wrocławskiej wystosowała pismo do burmistrza Wlenia z wnioskiem o nie dokonywanie zmian w sposobie użytkowania terenu w Tarczynie ze względu na walory krajobrazu kulturowego oraz o „objęcie Tarczyna ochroną konserwatorską pozwalającą skutecznie chronić całość historycznego założenia (poprzez ustanowienie w Studium nowej strefy ochrony konserwatorskiej krajobrazu kulturowego lub utworzenie parku kulturowego)".
- **15 lutego 2017 r.** w Tarczynie odbyło się spotkanie z udziałem mieszkańców wsi, burmistrza miasta i gminy Wleń, pracowników Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków z delegatury w Jeleniej Górze oraz Łukasza Dworniczaka jako przedstawiciela zespołu badawczo-projektowego, któremu powierzono prace; rozmawiano o zagrożeniach krajobrazu wsi, przydatności formuły parku kulturowego w eliminowaniu tych zagrożeń, oczekiwaniach mieszkańców wobec przyszłych, poszerzonych działań ochronnych; dla usprawnienia przyszłych działań mieszkańcy Tarczyna wybrali ze swego grona członków rady gotowych uczestniczyć w kolejnych zebraniach.
- **8 marca 2017 r.** w spotkaniu konsultacyjnym w urzędzie Miasta i Gminy Wleń, z udziałem członków wspomnianej rady mieszkańców Tarczyna, wiceburmistrza Wlenia Piotra Szymańskiego, Artura Kwaśniewskiego reprezentującego zespół badawczo-projektowy oraz przedstawiciela lokalnych mediów – dyskutowano nad zakresem ochrony, omawiano możliwe skutki utworzenia parku kulturowego dla mieszkańców (zarówno pożądane jak też niechciane), uszczegółowiono roboczą listę priorytetów i celów ochrony; pokłosiem spotkania był m.in. obszerny artykuł nt. Tarczyna i planowanego parku kulturowego opublikowany na łamach kwartalnika „Echa Izerskie"[15];

Ryc. 1. Nagłówek artykułu anonsującego utworzenie parku kulturowego w Tarczynie. Wg: „Echa Izerskie" nr 29 / 2017, s. 1 (**Anonim 2017 a**).

[13] Informacja ze strony internetowej fundacji: http://www.openheim.org/pl/aktualnosci/op-enheim-summe-r-esidence (dostęp: 26.08.2017)

[14] **Kwaśniewski 2016**.

[15] **Anonim 2017 a**.

- **24 kwietnia 2017 r.** podczas spotkania rady mieszkańców z zespołem badawczo-projektowym dyskutowano nad wstępnym projektem zapisów, które będzie zawierać uchwała powołująca do życia park kulturowy w Tarczynie;
- **26 czerwca 2017 r.** na stronie internetowej Urzędu Miasta i Gminy we Wleniu zostało zamieszczone ogłoszenie o przystąpieniu do prac nad utworzeniem parku kulturowego na obszarze sołectwa Tarczyn[16]; był to pierwszy urzędowy etap działań poprzedzających uchwalenie parku (przewidziany w Ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 2003 r.);
- **w lipcu 2017 r.** członkowie zespołu badawczo-projektowego zawarli oficjalne umowy na sporządzenie opracowań stanowiących niezbędną merytoryczną podbudowę treści wspomnianej uchwały;
- pod koniec lipca 2017 r. ustalony został termin kolejnego spotkania konsultacyjnego w sprawie utworzenia parku kulturowego – z udziałem wszystkich interesariuszy; na spotkaniu tym w dniu 12 września przedstawione zostaną kluczowe ustalenia badawcze, proponowane granice parku kulturowego, propozycje nazwy parku, projekt tekstu uchwały;
- **na początku sierpnia 2017 r.** zostało ukończenie studium historyczne Tarczyna – jedno z dwóch zaplanowanych opracowań studialnych poprzedzających uchwałę o utworzeniu tarczyńskiego parku kulturowego;
- **11 września 2017 r.** zorganizowano kolejne spotkanie mieszkańców Tarczyna i posiadaczy gruntów rolnych na terenie wsi, z udziałem burmistrza Wlenia, przedstawiciela Dolnośląskiego Zespołu Parków Krajobrazowych oraz jednego z autorów niniejszego opracowania; podczas zebrania zostały zaprezentowane ustalenia ze studiów historycznych i krajobrazowych, przedmiotem żywej dyskusji był m.in. roboczy projekt uchwały w sprawie utworzenia parku krajobrazowego w Tarczynie. Kwestią dalece bardziej bulwersującą mieszkańców był postulat p. Pawła Filusa, aby zezwolić mu na postawienie budynku mieszkalnego (w przyszłości: gospodarstwa agroturystycznego) poza historycznym obszarem wsi, na południe od terenu zabudowy, na działce rolnej nr 121/1, w miejscu o wybitnych walorach widokowych; decyzją burmistrza zgoda na taką inwestycję – całkowicie sprzeczną z założeniami ochrony krajobrazu kulturowego Tarczyna – została uzależniona od głosowania mieszkańców wsi.
- **w 2 połowie września 2017 r.:** mieszkańcy Tarczyna skierowali do burmistrza gminy Wleń pismo wyrażające sprzeciw lokalnej społeczności wobec koncepcji wprowadzania zabudowy na działkę rolną nr 121/1;
- **8 listopada 2017 r.:** mieszkańcy Tarczyna dyskutowali nad zaktualizowana wersją projektu uchwały (przesłaną drogą mailową), wprowadzili szereg poprawek bądź uzupełnień i skierowali do autorów projektu wiele pytań; kwestie dotyczące zapisów uchwały zostały wyjaśnione kilka dni później;
- **13 listopada 2017 r.**: do jeleniogórskiej delegatury Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków trafiło studium historyczne Tarczyna (wersja zaktualizowana) oraz projekt uchwały; podczas spotkania dyrektor delegatury został szczegółowo poinformowany o zamyśle utworzenia parku kulturowego, planowanym zakresie ochrony krajobrazu kulturowego, przewidywanym harmonogramie dalszych prac na rzecz utworzenia parku; przedstawiona koncepcję spotkała się z akceptacją pracowników Urzędu.
- **w 2. połowie listopada 2017 r.** skonsultowany z mieszkańcami projekt uchwały został przesłany do Urzędu Miasta i Gminy Wleń, w celu zapoznania się z treścią zapisów i wniesienia uwag.

[16] Zob.: http://wlen.pl/wiadomosci/1/wiadomosc/115581/ruszaja_prace_nad_utworzeniem_parku_kulturowego_na_obszarze_sole (dostęp: 12.07.2017).

- 27 listopada 2017 r.: w Ratuszu miasta Wleń odbyło się spotkanie mieszkańców i właścicieli gruntów Tarczyna z burmistrzem gminy Wleń (przy udziale eksperta: Łukasza Dworniczaka) w związku w protestem p. Jana Hunina odnośnie spodziewanych – po uchwaleniu parku kulturowego w Tarczynie – ograniczeń, które mogą ograniczyć zabudowywanie wielohektarowych działek rolnych będących w posiadaniu wnioskodawcy. Kwestia ta zantagonizowała mieszkańców, w trakcie dyskusji część uczestników ujawniła swój wysoki poziom nieufności i lęku wobec idei kompleksowej ochrony krajobrazu Tarczyna poprzez ustanowienie parku kulturowego, a w sytuacji, gdy władze gminy uzależniły przyszłe losy „Parku Kulturowego Masyw Tarczynki" od decyzji mieszkańców i właścicieli posesji podjętej jednogłośnie – szanse na powołanie do życia tego parku zdecydowanie zmalały.

* * *

Niniejsze opracowanie eksperckie powstawało przez kilka miesięcy, ale ustalenia badawcze były wdrażane jeszcze w fazie roboczej, podczas konsultacji społecznych – w celu uświadomienia mieszkańcom i decydentom walorów krajobrazu kulturowego Tarczyna, dla argumentowania racji stojących za ideą kompleksowej ochrony tych walorów, dla wytłumaczeniu celów i zasad, na których opierać się będą działania ochronne prowadzone w ramach planowanego parku kulturowego. Lokalna społeczność stawała się pierwszym recenzentem pracy, a doświadczenia z tych spotkań w niemałym stopniu wpłynęły na sposób prezentowania treści przyjęty w finalnej wersji opracowania

Należy żywić nadzieję, że nasze opracowanie – będące ekspertyzą, którą trudno zanegować, choć łatwo zignorować – poszerzy wiedzę i świadomość mieszkańców, posesjonatów i decydentów odpowiedzialnych za krajobraz Tarczyna. Byłoby niepowetowaną stratą, gdyby przyszłe plany zagospodarowania przestrzennego i działania inwestycje nie uwzględniły wyjątkowości Traczyna i doprowadziły do zniszczenia wartości krajobrazowych, a tym samym ich potencjału rozwojowego, wyrażonego w piśmie Stowarzyszenia Przyjaciół Tarczyna Dolina Sów z listopada 2016 roku:

> (…) ***krajobraz kulturowy Tarczyna – zabudowania, układ wsi, szachownice pól, przebieg dróg, zadrzewienia śródpolne – to cenne dziedzictwo, które wymownie zaświadcza o życiu dawnych pokoleń mieszkańców, sposobie wznoszenia domów, urządzania obejść gospodarskich, uprawie ziemi. Wszystkie te elementy składają się na historie miejsc i ludzi którzy w tych miejscach żyli i żyją. Jesteśmy świadomi wartości tego dziedzictwa. Naszym wspólnym obowiązkiem jest jego ochrona dla obecnych i przyszłych pokoleń. Ochrona, adaptacja prowadzona z poszanowaniem tradycji miejsca oraz promocja krajobrazu kulturowego może się przyczynić do rozwoju naszej okolicy - podniesie jej atrakcyjność turystyczną, pozwoli stworzyć nowe miejsca pracy, dostarczy doznań estetycznych i emocjonalnych, podniesie jakość życia***.[17]

[17] **Pismo 2016**